

UVOD

PRIČUJOČA KNJIGA je vmesno poročilo o raziskavi, ki se je začela pred več kakor dvajsetimi leti. Moje ideje so bile v sistematični obliki prvič objavljene leta 1946 v *Science, Faith and Society*. Znanost sem tedaj obravnaval kot različico čutne zaznave; to stališče sem razvil v tri predavanja: o Znanosti in Realnosti, o Avtoriteti in Zavesti, o Predanosti ali Uslužnosti. V okviru *Gifford Lectures* (Aberdeen 1951–1952) sem te teme močno razširil in vključil celoten spekter vednosti, zakoreninjene v življenju živali in ljudi. Tako je nastala knjiga *Personal Knowledge* (1958), ki jo je dopolnila knjižica *The Study of Man* (1959), teorija historiografije. Odtlej z raziskavami nadaljujem, objavil sem okoli dvajset esejev (navedenih v dodatni bibliografiji) in nabralo se je tudi precej še neobjavljenih besedil.

Pred vami je prvo besedilo v knjižni obliki, nastalo iz dela zadnjih devetih let. Do zamika je prišlo zaradi upanja in strahu. Upanje, da se za vabljivim naslednjim ovinkom morda skrivajo novi uvidi, odvrta od tega, da bi proučili narejeno, to pa še krepi bojazen, da se bodo naše teorije za naslednjim ovinkom podrle.

Tri leta je trajalo, da sem se prepričal, da je bil moj odgovor na *Meno* v *Terry Lectures* pravičen. Zadovoljen sem, da sem to razjasnil v eseju »The Creative Imagination«, objavljenem v *Chemical Engineering News* (zv. 44, 1966, št. 17).* Vse kaže tudi, da je bilo

* Esej je nastal avgusta 1965 za študijsko skupino o temeljih kulturne enotnosti na Bowdoin College; objavljen je tudi v zborniku študijske skupine, *Toward a Unity of Knowledge: Psychological Issues*, 1969.

to, kar sem v okviru *Terry Lectures* povedal o naši sposobnosti videti in reševati probleme, povedano že davno prej, in sicer v *Science, Faith and Society*. Svoj, tedaj, v času predavanj na *Terry Lectures*, plah predlog, da je tiho védenje način, kako se zavemo živčnih procesov skozi zaznane predmete, pa sem utrdil v eseju »The Structure of Consciousness«, ki je izšel v reviji *Brain* (zv. 88, 1965, IV. del, str. 799–810).

Predavanja v okviru *Terry Lectures* leta 1962 torej pravilno povzemajo moje stališče. Besedilo prvega in drugega predavanja je tako rekoč nespremenjeno. Uvodni in sklepni del tretjega predavanja sta v veliki meri nespremenjena, v osrednji del pa sem vstavil podrobnejši opis znanstvene dejavnosti v družbi.

Ko na vsebino teh strani gledam s stališča, doseženega pred osmimi leti v *Personal Knowledge* in *The Study of Man*, opažam, da sem odvisnost od nujnosti zavez zmanjšal s spoznavanjem strukture tihega védenja. Ta struktura kaže, da sleherni misel vsebuje sestavine, ki se jih v osrednji vsebini svojega mišljenja zavedamo na subsidiarni ravni, in celotna misel biva na podrejenih ravneh, kakor da bi bile deli našega telesa. Zato mišljenje ni zgolj nujno namerno, kakor je učil Brentano: neogibno je tudi, da ga prepletajo korenine, ki jih vsebuje. Njegova struktura je *od-do*.

Na tej strukturi so temeljile različne operacije, ki so pokazale, da gre za reprezentacijo misli, ki veliko razkriva. V luči tega je očitno, da narave in temeljev vednosti ni mogoče pojasniti z nizom strogo eksplicitnih operacij, ne da bi se sklicevali na globlje zaveze. Jasno pa postane tudi nekaj drugega, povezano je s popolnim nasprotjem eksplicitne misli v eksistencializmu. Če podrejene ravni uporabljamo, kakor uporabljamo telo, je vsaka nova misel eksistencialna zaveza.

Tako dobimo priročen model, s katerim lahko reproduciramo vsa ključna eksistencialna dejanja, ne da bi se dotaknili velikih vprašanj človeške usode. Pokazal bom, denimo, da izvirnost, kadar ustvarja nove vrednote, to počne tiho, implicitno. Skupka novih vrednot ne moremo eksplicitno izbrati, moramo pa se jim predati, in to prav s tem, da jih ustvarimo ali sprejmemo.

Pokazal sem, da je absurden sleherni poskus, da bi se ognili odgovornosti za oblikovanje prepričanj, ki jih sprejemamo kot resnična. In zdaj je dokazano tudi, da je absurдна eksistencialistična trditev, da svoja prepričanja izbiramo iz nič. Misel lahko živi le na temelju, ki ga sprejmemo v službi realnosti, ki se ji podrejamo.

Center for Advanced Studies

Univerza Wesleyan

aprila 1966

TIHO VÉDENJE

NEKATERI NEMARA VESTE, da sem se v filozofijo usmeril šele po karieri v znanosti. Rad bi vam povedal, zakaj sem to naredil, saj bom s tem v splošnem pojasnil tudi nalogo, ki jo v pričujočem predavanju predstavljam.

Z vprašanjem filozofije sem se prvič srečal, ko sem trčil ob sovjetsko ideologijo Stalinovega časa, ki znanosti ni imela za upravičeno. Spominjam se pogovora z Buharinom v Moskvi leta 1935. Čeprav sta ga tri leta pozneje čakala padec in usmritev, je bil tedaj še glavni teoretik Komunistične partije. Ko sem ga vprašal po cilju čiste znanosti v sovjetski Rusiji, mi je odgovoril, da je čista znanost morbiden simptom razredne družbe. V socializmu naj bi pojmovanje, da se z znanostjo ukvarjamo zaradi nje same, izginilo, saj se bodo znanstveniki sami od sebe začeli zanimati za težave aktualne petletke.

Presenetilo me je, da to zanikanje samega obstoja neodvisne znanstvene misli izhaja iz socialistične teorije, ki je svojo neverjetno prepričljivost črpala iz sklicevanja na znanstveno gotovost. Zdi se, da je znanstveni pogled ustvaril mehansko koncepcijo človeka in zgodovine, v kateri ni bilo prostora za samo znanost. Ta koncepcija je misli v celoti odrekala vsakršno intrinzično moč in s tem zanikala podlago za obstoj svobode mišljenja.

Opazil sem tudi, da to samožrtvovanje uma ženejo močni moralni vzgibi. Cilj mehanskega poteka zgodovine je bil doseči

univerzalno pravičnost. Znanstveni skepticizem bi pri vzpostavljanju univerzalnega bratstva zaupal edinole materialnim potrebam. Tako sta se skepticizem in utopizem zlila v nov skeptični fanatizem.

Tedaj se mi je zdelo, da našo civilizacijo v celoti prežema neskladje med skrajno kritično lucidnostjo in izrazito moralno zavestjo ter da je ta kombinacija ustvarila tako naše zadržane moderne revolucije kakor mučne dvome o sebi, ki pestijo modernega človeka zunaj revolucionarnih gibanj. Zato sem se odločil raziskati, od kod tako stanje izvira.

Raziskave so me privedle do drugačne predstave o človeški vednosti, iz katere vznikaja harmonični pogled na mišljenje in življenje, ki ima korenine v univerzumu.

Razmislek o človeški vednosti bom začel pri dejstvu, da *lahko vemo več, kakor lahko povemo*. To se zdi precej očitno; ni pa lahko natančno povedati, kaj pomeni. Oglejmo si zgled. Če nekoga poznamo po obrazu, ga lahko prepoznamo med tisoč, celo milijon drugimi. A po navadi ne moremo povedati, kako prepoznamo obraz, ki ga poznamo. Večine te vednosti torej ni mogoče ubesediti. Pred kratkim pa je policija vpeljala metodo, s katero lahko večino te vednosti komuniciramo. Zbrali so obsežno zbirko nosov, ust in drugih značilnosti. Med njimi si priča izbere posebnosti obraza, ki ga pozna, nato pa je mogoče iz koščkov sestaviti razmeroma verodostojno podobo obraza. To morda pomeni, da vendarle lahko komuniciramo svojo vednost o fiziognomiji, če imamo na voljo ustrezna sredstva za izražanje. Vendar to ne spremeni dejstva, da smo že pred uporabo te policijske metode vedeli več, kakor smo lahko tedaj povedali. Še več, policijsko metodo lahko uporabljamo edino, če vemo, kako značilnosti, ki se jih spomnimo, povezati z značilnostmi v zbirki – in ne moremo povedati, kako to naredimo. Samo dejanje komunikacije izkazuje vednost, ki je ne moremo izreči.

Tudi številni drugi primeri prepoznavanja fiziognomskih značilnosti – vsakdanjih in tudi bolj tehničnih – so strukturirani